

K. ZOLK

Saaremaa ja Muhu tähtsamaid taimekahjureid

Mit deutschem Referat:®

Die wichtigsten Pflanzenschädlinge auf den Inseln
Saaremaa und Muhu

Täiendatud äratrükk koguteosest „Saaremaa“

EESTI KIRJANDUSE SELTS

TARTUS 1932

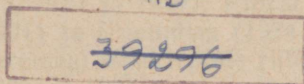
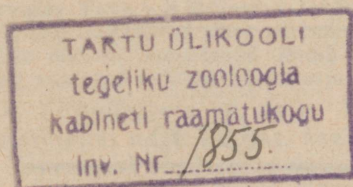
K. ZOLK

Saaremaa ja Muhu tähtsamaid taimekahjureid

Mit deutschem Referat:

Die wichtigsten Pflanzenschädlinge auf den Inseln
Saaremaa und Muhu

Täiendatud äratrükk koguteosest „Saaremaa“

EESTI KIRJANDUSE SELTS

TARTUS 1932

„Postimehe“ trükk, Tartus 1932.

2.

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

39785

TAIMEKAHJURITE esinemine Saaremaal on enam-vähem tasa-kaalustatud seal valitsevate ilmastikuolude tõttu. Ainult teatud kahjurid, nagu orase-öölane ehk rukki-uss, paljunevad aeg-ajalt hulgaliselt ja sünnitavad siis suurt kahju põllumajandusele. Sagedasti esinevate ja levinumate kahjurite hulka kuuluvad maakirbud, traatussid, hernekärsakad, võrgendikoi ja külmaliblikas.

Põllul. — Põisjalalised (*Thysanoptera*). — 1. Vilja-põisjalg (*Limothrips denticornis* Halid.) tekitab kõrreviljadel osalist ja teinekord ka täielikku valgepähisust. Muhumaal ta on kahjustanud talvrukiist paaril korral võrdlemisi vähesel arvul (1926. ja 1927. a.) — 2. Herne-põisjala (*Kakothrips robustus* Uz.) kahjustamise tagajärjel muutuvad kaunad, iseäranis hilisemad, kõveraiks ja kattuvad laiguliselt tumeda marrasknahaga ning käsnakestega. Vanemad kaunad ei arene enam normaalselt, kuna nooremad võivad koguni kuivada. Kahjur on levinud iseäranis rohkesti Muhumaal ja seal tublisti kahjustanud (1924).

Mardikalised (*Coleoptera*). — 3. Viljanaksur (*Agriotes obscurus* L.) ja nurmenaksur (*Selatosomus aeneus* L.). Mõlema kahjuri tõuke tuntakse „traatussi“ (Saaremaal ka kartuliusi) nimetuse all. Nende hävitustööd on tähele pandud kartulil, talvrukkil, talvnisul, odral, vikikaeral, hernel, söödapeedil ja söödanaeril. Mainitud kahjurid on iseäranis rohkesti kahjustanud Laimjala (1922 ja 1931), Pärsama (1930), Mustjala (1927 ja 1930), Muhu-Suure (1924—27 ja 1929), Uuemõisa (1924), Kihelkonna (1923) ja Pihtla (1923) vallas. — 4. Naerimardikas (*Phaedon cochleariae* Fbr.). Vaatamata sellele, et naerimardikas on mandril väga sageli rüüstanud ristõielistekultuure, on Saaremaal võrdlemisi vähe levinud ja kahjustanud, välja arvatud üksikud juhud Loona (1923), Pihtla (1926), Maasi (1924) ja Mustjala vallas, kus hävitanud söödanaerist.

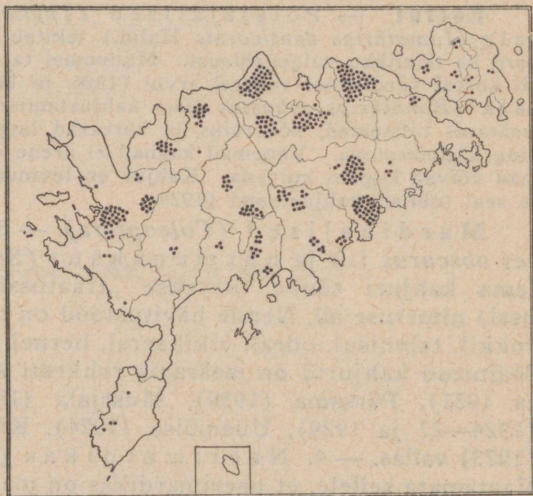
5. Lina-maakirp (*Aphthona euphorbiae* Schr.) ja käpik-maakirp (*Longitarsus parvulus* Payk.). Mõlemad kahjurid hävitavad tärkavaid linataimi, mille lehtede alul augukesed sisse näritakse ja hiljemini kogu taim hävitatakse. Suurt kahju nad on sünnitanud Muhu-Suure (1925 ja 1927) ja Pihtla (1927) vallas ning vähemal määral ka Laimjala vallas (1927).

6. Maakirbud (*Phyllotreta* sp. sp.). Need kahjurid hävitavad mitmesuguseid ristõielisi nagu kapsas, kaalikas, naeris jt. Nende sünnitatud kahju on Saaremaal võrdlemisi suur. Nõnda on kultuurid saanud rohkesti kannatada Kaarma-Suure (1931), Kihelkonna (1926 ja 1927), Laimjala (1931), Loona (1923 ja 1929), Mustjala (1927 ja 1931), Muhu-Suure (1925, 1927 ja 1930), Pihtla (1926, 1927 ja 1929—1931), Torgu (1926 ja 1931) ja Uuemõisa (1924 ja 1929—1931) vallas. Nagu mandril, on ka Saaremaal maakirpude rüüsted aset leidnud peamiselt kahel aastal — 1927. ja 1931.

7. Kõrrevilja-maakirp (*Phyllotreta vittula* Redtb.). See võrdlemisi vähe tuntud taimekahjur on esinenud suurel arvul Muhu-Suure (1924, 1926 ja 1927) vallas, kus ta kahjustas iseäranis odratõusmeid ja vähem ka kaera omi, närides lehtedesse väikesi piklikke auke, mis ühinedes panid seisma

taimede arenemise. — 8. Viljakukk (*Lema lichenis* Voet.). Selle kahjuri näkjataolised tõugud, elades kõrreviljade lehtedel, sünnitavad seal pikuti soonestikku kulgevaid laiike, mis tekivad nn. kaapesööma tagajärjel. Senini pole mainitud kahjur meil kuigi tunduvalt kahju teinud ja ka Saaremaal ta on vaid Kihelkonna (1923) ja Mustjala (1925) vallas vähesel arvul esinenud. — 9. Ristikukärsakas (*Apion apricans* Hrbst. ja *flavipes* Payk.). Arvestades, et ristiku kasvatus ja eriti ristikuseemne kasvatus pole Saaremaal kuigi palju levinud, ei ole ka ristikukärsakas saanud küllaldaselt levida ega kahjustada. Ainult Laimjala (1931) vallas ta on enam-vähem tunduvalt kahju sünnitanud.

10. Hernekärsakas (*Sitona lineata* L. ja *crinita* Hrbst.). Mõlemad kuuluvad Saaremaal sagedamini esinevate taimekahjurite hulka. Iseäranis on nad kardetavad tärkavaile hernetaimile, kuna vanemal taimil näritakse ainult leheservad sakiliseks, mis takistab enam-vähem taimede kasvu. Eriti suurel arvul esineb kahjur Muhumal, kus ta mitme aasta jooksul on rohkesti kahjustanud. Sageli ta on esinenud ka Kogula (1926 ja 1930), Laimjala, Lümanda (1924 ja 1930) ja Uuemõisa (1930 ja 1931) vallas.

50. joonis. Rukki-ussi levimine Saaremaal 1927 Entomoloogia-katsejaama kirjasaatjate andmeil. Iga punkt tähendab ühte teadet.

Kiletliivalised (*Hymenoptera*). — 11. Naerivaablane (*Athalia spinarum* F.) kerkis meil päevakorrale esmakordselt alles aastal 1931. Tema hulgalise esinemise all kannatasid söödanaeripõllud iseäranis Lõuna-Eestis. Kuid ka Saaremaal ta rüüstas samal aastal Uuemõisa ja Pihla (Sandla mõisa) valdades.

Liblikalised (*Lepidoptera*). 12. Hernemähkur (*Laspesyesia nigricana* Steph.). Kahjuri röövikuid, kes elavad hernekau-nades ja hävitavad seal teri, tuntakse herneussi nime all. Ta kuulub kaunis sageli esinevate taimekahjurite hulka nii Saaremaal kui ka mandril. Iseäranis suureks tõuseb tema sünnitatud kahju soojal ja sademeterohkel suvel. Eriti tunduval olid Saaremaal kahju suuruse poolest aastad 1925 ja 1927, kuid ka teisel aastail on ta olnud küllalt silmapaistev kahjur. Nõnda märgatakse tema rohket esinemist Kaarma-Suure (1931), Kihelkonna (1927), Laimjala (1930), Loona (1931), Lümanda (1924), Muhu-Suure (1925—27), Mustjala (1926) ja Pihla (1926, 1927, 1929 ja 1931) vallas.

13. Kugaramähkur (*Conchylis epilina* Zell.). Kahjuri röövikud hävitavad linakugarais seemneid. Saaremaal on ta hävitustööd teinud vähesel arvul Muhu-Suure vallas aastal 1927.

14. Orase-öölane (*Agrotis segetum* Schiff.). Selle liblika röövik ehk rukki-uss kuulub nii Saaremaal kui ka mandril suurimate taimekahjurite hulka. Viimane suurem rüüste oli aastal 1927, mil kahjuri all kannatas iseäranis rohkesti rukkioras pea kogu Saaremaal, välja arvatud vähesed põllud saare kirde- ja lõunaosas (vt. kartogramm). Rüüstele järgneval aastal (1928) kadus rukki-uss pea täielikult. Alles paaril viimasel aastal (1930 ja 1931) on ta Saaremaal uuesti nähtavale ilmunud ja vähesel arvul esinenud rukkiorasel, kartulil ja söödanaeril Uuemõisa ja Kogula vallas.

Kahetiivalised (*Diptera*). — 15. Viljasääsk (*Mayetiola destructor* Say.). Mainitud kahjur on mandril iseäranis rohkesti kahjustanud Võru- ja Petserimaal, kus tema hävitustöö all kannatasid peamiselt rukki- ja odrapõllud. Saaremaal ta on vähesel arvul esinenud rukkil ja talvnisul Laimjala ja Muhu-Suure (1929) vallas.

16. Odra-lehekärbes (*Hydrellia griseola* Fall.). Kahjuri viimane suurem rüüste oli Saaremaal aastal 1923. Iseäranis suur oli tol aastal hävitustöö Hellama, Muhu-Suure ja Pärsama vallas asuvail odrapõldudel. Vähe kannatasid odrapõllud Leisi, Maasi, Uuemõisa, Laimjala, Mustjala, Kihelkonna ja Torgu vallas, kuna ülejäänud valdades kahju oli keskmine. Järgmisel, s. o. 1924. aastal on kahjur rohkesti kahjustanud Kihelkonna vallas ja natuke ka Torgu vallas. Isegi aastail 1925 ja 1926 ta on samuti Kihelkonna vallas tunduvat kahju sünnitanud. Alles pärast seda pole temast kuni käesoleva aastani enam midagi kuulda.

17. Peedikärbes (*Pegomyia hyoscyami* Panz.). Mandril on peedikärbes väga tuntud peedikahjur. Saaremaal ta esineb väga sageli koerapöörirohul (*Hyoscyamus niger*), jättes kultuurtaimed peaaegu puutumata. Ainult aastal 1929 ta on sünnitanud söödapeetidel Laimjala vallas keskmist kahju.

Nokalised (*Hemiptera*). — 18. Kõrsvilja-lehetäi (*Amphorophora avenae* Fbr.) esineb kahjurina rukkil, odral ja kaeral. Iseäranis palju ta on kahjustanud Muhu-Suure vallas (1924—27).

Limused (*Mollusca*). — 19. Põldnälkjäs (*Agriolimax agrestis* L. ja *reticulatus* Müll.). Tuntud kahjur, kes kahjustab Saaremaal peamiselt rukkiorast, vähem ka juurvilja, ristikut ja köögivilja. Iseäranis rohkesti ta on esinenud sademeterikkail aastail, nagu seda oli eriti 1923. Mainitud kahjuri suuremat kahjustust on tähele pandud Kogula (1924 ja 1929), Laimjala (1923), Lümanda (1923, 1927—29), Maasi (1923), Pihtla (1923) ja Torgu (1923, 1924, 1928 ja 1930) vallas.

Aias. — Mardikalised (*Coleoptera*). — 1. Maakirbud (*Phyllotreta* sp. sp.). Mainitud kahjurite all kannatavad peamiselt kapsas ja kaalikas. Kahjustus paistab eriti silma Kihelkonna (1926, 1927), Muhu-Suure (1924, 1925 ja 1927), Mustjala (1926) ja Pihtla (1927) vallas. — 2. Õunapu-õielõikaja (*Anthonomus pomorum* L.). Eriti suurel hulgal pole see võrdlemisi tuntud kahjur Saaremaal kunagi esinenud, välja arvatud mõned üksikud juhud Kogula (1925, 1926, 1930), Laimjala (1931), Mustjala (1927) ja Muhu-Suure (1925) vallas.

Kahetiivalised (*Diptera*). — 3. Kapsakärbes (*Phorbia brassicae* Bché.). Kahjur on mandril esinenud rohkesti iseäranis viimaseil aas-

tail. Vaatamata sellele on tema hävitustöö Saaremaal võrdlemisi vähe tuntud. Ainult Kaarma-Suure (1929) vallas ta on suurt kahju sünnitanud kapsa ja kaalika taimedele, kuna teistes valdades, nagu Laimjala (1930), Muhu-Suure (1927 ja 1930) ja Uuemõisa, ei ole kahjustus kuigi tunduv.

Kilpetiivalised (*Hymenoptera*). — 4. Karusmarja-vaablane (*Pteronidea ribesii* Scop.). Juba mitmed aastad see kahjur rüüstab mandril karusmarja- ja punase sõstra põõsaid. Nüüd lõpuks on ta jõudnud ka Saaremaale, kus a. 1931 esines eriti suurel arvul Mustjala ja Kihelkonna vallas karusmarjal ning valge ja punase sõstra põõsail. — 5. Kirsi-lehevaablane (*Eriocampoides limacina* Retz.). Eriti levinud Vilsandi saarel, kus 1922. a. hävitas noorte kirsipuude lehti.

Liblikalised (*Lepidoptera*). — 6. Võrgendikoi (*Hypnometra malinellus* Zell.). Saaremaal levinumaid õunapuu kahjureid, keda on ristitud Saaremaa „siidiliblikaks“, kuigi see siid pole kõlvuline töönduses. Eriti suurt hävitustööd on kahjur teinud Kihelkonna (1925 ja 1926), Laimjala (1926), Lümända (1924 ja 1927), Muhu-Suure (1925) ja Pihtla (1924—26 ja 1928) vallas.

7. Õunamähkur (*Carpocapsa pomonella* L.). Tema röövikud on tuntud õuna-ussi nimetuse all. Saaremaal pole tema sünnitatud kahju kuigi suur. Tähelepanuäratavamad on esinenemised Kihelkonna (1923 ja 1927), Hellama (1925) ja Muhu-Suure (1925) vallas.

8. Külmaliblikas (*Cheimatobia brumata* L.). Koos võrgendikoiga kuulub levinumate ja sageli esinevate viljapuude kahjurite hulka. Väga tihti tuleb ette, et viljapuud on juuni alul lehtedest täiesti paljaks söödud. Kuid mitte lehed, vaid ka õiepungad ja õied ning isegi noor vili hävitatakse kaunis sageli. Suuremaid rüüsteid on kahjur korraldanud Kogula (1931), Lümända (1925), Muhu-Suure (1924 ja 1925), Mustjala (1924—26 ja 1930—31) ja Pihtla (1924—28 ja 1930—31) vallas.

9. Kapsaöölane (*Mamestra brassicae* L.) hävitab kapsa lehti ja on esinenud Kihelkonna (1923 ja 1926), Laimjala (1922), Lümända (1924 ja 1930) ja Pihtla (1929) vallas. — 10. Kapsaliblikas (*Pieris brassicae* L. ja *rapae* L.). Tuntud „kapsa-ussid“ on ka Saaremaal mitmel pool esinenud, kuid sünnitatud kahju ei näi eriti suur olevat. Nõnda on nad kahjustanud Kaarma-Suure (1931), Laimjala (1929), Leisi (1931), Loona (1931), Lümända (1925), Mustjala (1931), Pihtla (1926 ja 1931) ja Uuemõisa (1931) vallas.

Nokalised (*Hemiptera*). — 11. Porgandi-lehekirp (*Trioza viridula* Zett.) esines porgandi rohkesti Laimjala vallas aastal 1931. — 12. Õunapuu-lehekirp (*Psylla mali* Schmidb.) võrdlemisi vähe kahjustanud õunapuid Muhu-Suure vallas aastal 1924. — 13. Tuhktäi (*Brachycolus brassicae* L.) ühel korral suurt kahju tekitanud kaalikataimede Muhu-Suure vallas aastal 1924. — 14. Õunapuu-lehetäi (*Doralis pomi* De Geer) esinenud tunduva kahjurina vaid ühel korral Muhu-Suure vl a. 1925.

Limused (*Mollusca*). — 15. Põldnälkjäs (*Agriolimax reticulatus* Müll. ja *agrestis* L.) rohkesti kahjustanud kapsaid ja kaalikaid Mustjala (1927) ja Torgu (1929) vallas.

Linnud (*Aves*). — 16. Musträstas (*Turdus merula* L.). See tüüpiline Saaremaa haudelind rändab metsast aedadesse, kui kirsid hakkavad valmima. Nõnda ta on hävitanud Kihelkonna vallas (1927) mõne päevaga (augusti alul) pea kogu kirsi- ja punase sõstra saagi.

Metsas. — Mardikalised (*Coleoptera*). — Harilik männikärsakas (*Hylobius abietis* L.) sünnitab tunduvat kahju männikultuurides; harilik liivakärsakas (*Cneorrhinus plagiatus* Schall.) kahjustab männitaimi eriti Ruhnul; läiketukuse-

sikk (*Tetropium fuscum* Fbr.) ja läikivkuusesikk (*Tetropium castaneum* L.) esinevad kõikjal ja sünnitavad tehnilist kahju; suurimateks kahjuriteks männimetsades on suur säsiürask (*Blastophagus piniperda* L.) ja väikesäsiürask (*Blastophagus minor* Hart.); Saare- ja Muhumaa iseloomustavaks üraskiks on suur männi-kooreürask (*Ips sexdentatus* Boern), keda nähakse mandril vaid harva; rohkel arvul esineb kuusepuistudes suur kuusekooreürask (*Ips typographus* L.) ja harilik võraürask (*Pityogenes chalcographus* L.); saarepuude kahjuritest esinevad siin suur saareürask (*Hylesinus crenatus* Fbr.) eriti Ruhnul ja väikesaareürask (*Leperisinus fraxini* Panz.).

Liblikalised (*Lepidoptera*). — Suurkahjuritest on kahjustanud okkaliblikas (*Lymantria monacha* L.), kes ilmus nähtavasti tolleaegsest Kuramaalt Sõrve lõunasse, kust levis Lääne-Saaremaale ja rüüstas eriti rohkesti aastal 1863; teine suurkahjur — männi-öölane (*Panolis flammea* Schiff.) on esinenud vaid harva ja sedagi suuremalt jaolt üksikult; tammedel esineb kõikjal roheline tammemähkur (*Tortrix viridana* L.); männipuistuid kahjustab männi-virvemähkur (*Evetria buoliana* Schiff.) ja männi-vai-gumähkur (*Evetria resinella* L.).

Kiletiiivalised (*Hymenoptera*). — Neist on alaliseks kahjuriks, eriti Saaremaa loodeosas, punakas männivaablane (*Lophyrus rufus* Latr.) ja harilik männivaablane (*Lophyrus pini* L.).

ZUSAMMENFASSUNG.

Auf den Inseln Saaremaa (Oesel) und Muhu (Mohn) kommen hauptsächlich dieselben Pflanzenschädlinge vor, wie in den anderen Teilen Estlands. Es gibt aber Verschiedenheiten im Schädlichkeitsgrade.

Feld. *Thysanoptera*. — *Limothrips denticornis* Halid. und *Kakothrips robustus* Uz. Die letztere Art ist besonders in Muhu verbreitet.

Coleoptera. — *Agriotes obscurus* L. und *Selatosomus aeneus* L. an verschiedenen Pflanzen. *Phaedon cochleariae* Fbr. ist im Vergleich zu den übrigen Teilen Estlands weniger verbreitet. *Aphthona euphorbiae* Schr. und *Longitarsus parvulus* Payk. werden stellenweise sehr schädlich an Flachs. *Phyllotreta* sp. sp. an Kreuzblütlern, *Phyllotreta vittula* Redtb. an Halmfrüchten in Muhu. *Apion apricans* Hrbst. und *flavipes* Payk. werden selten schädlich. *Sitona lineata* L. und *crinita* Hrbst. gehören zu den häufigsten Schädlingen und haben besonders in Muhu Schaden an Erbsen verursacht.

Hymenoptera. — *Athalia spinarum* F. ist an Wasserrüben vorgekommen.

Lepidoptera. — *Laspeyresia nigricana* Steph. wird in warmen und niederschlagsreichen Sommern schädlich. *Conchylis epilina* Zell.

beschädigt Flachs. *Agrotis segetum* Schiff. ist ein bedeutender Schädling an Winterroggensaaf und Kartoffeln.

Diptera. — *Mayetiola destructor* Say ist in geringer Zahl an Roggen und Winterweizen vertreten. Es sind auch *Hydrellia griseola*-Kalamitäten vorgekommen. *Pegomyia hyoscyami* Panz. kommt an *Hyoscyamus niger* häufig vor und verschont meistens die Kulturpflanzen.

Hemiptera. — *Amphorophora avenae* Fbr. kommt als Schädling der Halmfrüchte besonders häufig auf Muhu vor.

Mollusca. — *Agriolimax agrestis* L. und *reticulatus* Müll. beschädigt besonders Roggensaaf, weniger Wurzelgewächse und Klee.

Garten. *Coleoptera*. — *Phyllotreta* sp. sp. sind besonders an Kopfkohl und Schnittkohl schädlich; *Anthonomus pomorum* L. verursacht geringere Schaden.

Diptera. — *Phorbia brassicae* Bché. ist verhältnismässig wenig bekannt.

Hymenoptera. — *Pteronidea ribesii* Scop. an Stachelbeeren und Johannisbeeren. *Eriocampoides limacina* Retz. ist besonders auf der Insel Vilsandi an jungen Kirschenbäumen verbreitet.

Lepidoptera. — *Hyponomeuta malinellus* Zell. ist einer von den verbreitetsten Obstbaumschädlingen. *Mamestra brassicae* L. beschädigt Kopfkohl, ebenso *Pieris brassicae* L. und *rapae* L.

Hemiptera. — *Trioza viridula* Zett. kam zahlreich an Möhren vor. *Psylla mali* Schmidb. ist verhältnismässig gering an Apfelbäumen vertreten. *Brachycolus brassicae* L. hat in Muhu an Schnittkohl grossen Schaden verursacht. *Doralis pomi* De Geer hat nur in Muhu Schaden verursacht.

Mollusca. — *Agriolimax reticulatus* Müll und *agrestis* L. ist häufig an Kopfkohl und Schnittkohl.

Aves. — *Turdus merula* L. beschädigt Kirschen und Johannisbeeren.

Wald. *Coleoptera*: *Hylobius abietis* L., *Cneorrhinus plagiatus* Schall., *Tetropium fuscum* Fbr., *Tetropium castaneum* L., *Blastophagus piniperda* L., *Blastophagus minor* Hart., *Ips sexdentatus* Boern., *Ips typographus* L., *Pityogenes chalcographus* L., *Hylesinus crenatus* Fbr., *Leperisinus fraxini* Panz.

Lepidoptera: *Lymantria monacha* L., *Panolis flammea* Schiff., *Tortrix viridana* L., *Evetria buoliana* Schiff., *Evetria resinella* L.

Hymenoptera: *Lophyrus rufus* Latr. und *Lophyrus pini* L.
